

การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วม ในเส้นทางหุบเขาศรีลานนา บ้านแม่แพ่ง ตำบลแม่ป๋าง จังหวัดเชียงใหม่

Participatory Development of Tourism and Community Products along the Sri Lanna Valley Route, Bann Mae Paeng, Mae Pang Subdistrict, Chiang Mai

โมษิต ไชยประสิทธิ์
Khosit Chaiprasit

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ 50300
Faculty of Humanities and Social Sciences, Chiang Mai Rajabhat University, Chiangmai 50300

*To whom correspondence should be addressed. e-mail: khosit_cha@cmru.ac.th

Received: 9 November 2025, Revised: 5 December 2025, Accepted: 17 December 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาศักยภาพและทรัพยากรการท่องเที่ยวของบ้านแม่แพ่งตามเส้นทางชุมชนหุบเขาศรีลานนา 2) แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนกับนักศึกษาต่างประเทศเพื่อสร้างแนวทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างสร้างสรรค์ และ 3) พัฒนาแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม การวิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ผสานแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) การวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ SWOT-TOWS และกิจกรรม Design Thinking กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ตัวแทนสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหุบเขาศรีลานนา 30 คน และนักศึกษาจาก Temasek Polytechnic ประเทศสิงคโปร์ จำนวน 35 คน ภายใต้โครงการ Passage to ASEAN ในฐานะนักท่องเที่ยวทดลองเส้นทาง

ผลการวิจัยพบว่า 1) บ้านแม่แพ่งมีศักยภาพด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรม เช่น ต้นฉำฉากลางน้ำ น้ำตกม่อนหินไหล น้ำพุร้อนโป่งบัวบาน วัดแม่ป๋าง และเขื่อนแม่จัดสมบูรณ์ชล รวมถึงผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น สมุนไพร ผาโถง จักสาน และอาหารท้องถิ่น โดยมีข้อจำกัดสำคัญคือการขาดระบบบริหารจัดการ การจัดลำดับจุดท่องเที่ยว และโครงสร้างพื้นฐานบริการนักท่องเที่ยวที่ยังไม่ครบถ้วน 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนกับนักศึกษาต่างประเทศนำไปสู่แนวทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ คือ “Youth Adventure & Eco Destination” ที่ผสานประสบการณ์เชิงนิเวศ วัฒนธรรม และวิถีชีวิต พร้อมการสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ สอดคล้องกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ และ 3) การวิเคราะห์ SWOT-TOWS ทำให้เกิดแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่ชัดเจน และนำไปสู่การออกแบบเส้นทาง “Mae Pang Eco-Cultural Route” ซึ่งรวมกิจกรรมล่องเรือ เดินป่า ตลาดชุมชน และเวิร์กช็อปหัตถกรรมอย่างเป็นระบบ พร้อมข้อเสนอจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยวเพื่อเป็นศูนย์กลางข้อมูลและผลิตภัณฑ์ชุมชน

สรุปผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างประเทศเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนสู่มาตรฐานเชิงสร้างสรรค์ เชื่อมโยงแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และสนับสนุนนโยบายเศรษฐกิจ BCG (Bio-Circular-Green Economy) ของประเทศ

คำสำคัญ : การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวโดยชุมชน การมีส่วนร่วม ผลิตภัณฑ์ชุมชน หุบเขาศรีลานนา

Abstract

This research aims to: 1) examine the tourism potential and resources of the Mae Pang community along the Sri Lanna Valley route; 2) facilitate knowledge exchange between the local community and international students to develop creative community-based tourism initiatives; and 3) formulate participatory management approaches for local tourist attractions and community products. The study employed Participatory Action Research (PAR), integrating Community-Based Tourism (CBT) principles, SWOT-TOWS strategic analysis, and Design Thinking activities. The sample group consisted of 30 representatives of the Sri Lanna Valley Community Enterprise and 35 students from Temasek Polytechnic, Singapore, participating in the Passage to ASEAN program as experimental tourists.

The findings reveal that: 1) Mae Pang possesses diverse natural and cultural tourism resources, including the iconic Chamcha Tree in the water, Mon Hin Lai Waterfall, Pong Bua Ban Hot Spring, Mae Pang Temple, and Mae Ngad Somboon Chon Dam, along with local products such as herbs, woven textiles, handicrafts, and traditional food.

Key limitations include the absence of a systematic management framework, inadequate sequencing of tourist sites, and insufficient visitor service infrastructure; 2) The learning exchange with international students led to the development of a creative community-based tourism concept titled “Youth Adventure & Eco Destination,” which integrates ecological, cultural, and lifestyle-based experiences with digital communication strategies aligned with the preferences of younger travelers; and 3) The application of SWOT-TOWS provided clear management directions and resulted in the design of the “Mae Pang Eco-Cultural Route,” a structured itinerary combining boating, trekking, community markets, and handicraft workshops, along with a proposal to establish a community-led visitor center serving as an information and product hub.

In conclusion, the integration of community participation with international learning exchange constitutes a key mechanism for enhancing the quality and creativity of community-based tourism. The outcomes contribute to sustainable tourism development and align with Thailand’s Bio-Circular-Green (BCG) economic policy framework.

Keywords : Tourism potential, Community-Based Tourism, Participation, Local products, Sri Lanna Valley

บทนำ

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของพื้นที่ชนบท พร้อมทั้งรักษามรดกภูมิปัญญาและทรัพยากรท้องถิ่น ภายใต้นโยบายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (UNSDGs) และมาตรฐานการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบขององค์การการท่องเที่ยวโลก (UNWTO) [1] การสนับสนุนเชิงนโยบายของไทยผ่านกรอบ Bio-Circular-Green (BCG) Tourism และการผลักดันเส้นทางท่องเที่ยวรอง [2] ยิ่งสะท้อนความสำคัญของ CBT ในการเปลี่ยนบทบาทของชุมชนจาก “ผู้ให้บริการ” ไปสู่ “ผู้จัดการประสบการณ์ท่องเที่ยว” ที่สามารถสร้างคุณค่าใหม่ให้ทรัพยากรบนฐานอัตลักษณ์ของตนเอง

บ้านแม่แพ่ง ตำบลแม่ปิง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่บนแนวหุบเขาศรีล้านนา ซึ่งมีภูมิทัศน์ธรรมชาติ แหล่งน้ำ ศาสนสถาน และประเพณีล้านนาที่หลากหลาย ทำให้ชุมชนมีศักยภาพที่เหมาะสมต่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเชิงวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม จากผลการสำรวจชุมชนก่อนหน้านี้ พบข้อจำกัดสำคัญ ได้แก่ การกระจายตัวของแหล่งท่องเที่ยว การขาดระบบบริการนักท่องเที่ยวที่เป็นเอกภาพ การไม่บูรณาการผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเข้ากับเส้นทางท่องเที่ยว และการประชาสัมพันธ์ที่ยังขยายตัวไม่เพียงพอ ขณะที่งานวิจัยด้าน CBT ชี้ชัดว่าความยั่งยืนของการจัดการท่องเที่ยวต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกระดับ [3, 4]

จากบริบทดังกล่าว การนำภาคการศึกษาต่างประเทศเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะนักท่องเที่ยวกลุ่มทดลอง (Pilot tourists) ผ่านโครงการ Passage to ASEAN ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่าง Temasek Polytechnic ประเทศสิงคโปร์ และมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จึงถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ไม่เพียงเพื่อทดสอบคุณภาพประสบการณ์ท่องเที่ยวของชุมชนจริง แต่ยังเป็นการดึงมุมมองจากต่างวัฒนธรรมเข้ามาเสริมกระบวนการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้ม Creative tourism และ Experiential tourism ที่ขยายตัวในอาเซียนอย่างต่อเนื่อง [5] จึงทำให้เกิด “เวทีร่วมออกแบบ” ที่ชุมชนและผู้ให้บริการจริงสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคาดหวัง และจำเป็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะยาว

ดังนั้น ความสำคัญของงานวิจัยนี้อยู่ที่การพัฒนาโมเดลการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านแม่แพ่งให้ตอบโจทย์ทั้งศักยภาพพื้นที่ ความต้องการของนักท่องเที่ยวยุคใหม่ และนโยบาย BCG ของประเทศ การวิจัยครั้งนี้คาดหวังว่าจะนำไปสู่แนวทางการจัดการเส้นทางท่องเที่ยวที่มีระบบมากขึ้น การมีส่วนร่วมของชุมชนที่ครอบคลุมทุกกลุ่ม และการยกระดับภาพลักษณ์บ้านแม่แพ่งสู่แหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพและทรัพยากรการท่องเที่ยวของบ้านแม่แพ่งตามเส้นทางชุมชนหุบเขาศรีล้านนา
2. เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนกับนักศึกษาต่างประเทศและสร้างแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างสร้างสรรค์
3. เพื่อพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมชุมชน

โจทย์วิจัย

ทำการออกแบบและพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านแม่แพ่ง ตำบลแม่ปิง ภายใต้กรอบ Community- Based Tourism (CBT) และ Bio-Circular-Green Economy (BCG) ได้อย่างไร

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key – Key Informants) คือสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศรีลานนา บ้านแม่แพ่ง ตำบลแม่บึง และนักศึกษาจากประเทศสิงคโปร์ คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ดังนี้

1. สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหุบเขาศรีลานนา จำนวน 30 คน ประกอบด้วยตัวแทนกลุ่มล่องเรือ 20 คน กลุ่มสมุนไพร 3 คน กลุ่มผ้าทอ 2 คน กลุ่มโฮมสเตย์ 2 คน และกลุ่มจักสาน 3 คน โดยดำเนินการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม “การวิเคราะห์ศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนหุบเขาศรีลานนา บ้านแม่แพ่ง ตำบลแม่บึง” จัดเมื่อวันที่ 17 เมษายน 2568

2. นักศึกษาต่างชาติ จำนวน 35 คน จาก Integrated Facilities Management, School of Engineering, Temasek Polytechnic, Singapore ภายใต้โครงการ Passage to ASEAN ทำหน้าที่เป็น “นักท่องเที่ยวกลุ่มทดลอง” และ “ผู้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม” ซึ่งได้ทดลองเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนและดำเนินกิจกรรมกระบวนการคิดเพื่อแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (Design Thinking) หัวข้อ “การออกแบบและพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านแม่แพ่ง ตำบลแม่บึง” จัดเมื่อวันที่ 11 กันยายน 2568

การมีกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มที่มีสถานะต่างกันเช่นนี้ เปิดโอกาสให้เปรียบเทียบมุมมองของ “ผู้ให้บริการในพื้นที่” กับ “ผู้ใช้บริการต่างวัฒนธรรม” ซึ่งเป็นแนวโน้มที่งานวิจัย CBT รุ่นใหม่เริ่มให้ความสำคัญ [1, 2]

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษานี้ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบบนพื้นฐานของหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งให้ได้มาซึ่งข้อมูลเชิงลึกที่สะท้อนศักยภาพ ปัญหา และทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชุมชนของพื้นที่บ้านแม่แพ่งอย่างรอบด้าน เครื่องมือทั้งหมดนี้ถูกสร้าง ตรวจสอบ และใช้ภายใต้กรอบความน่าเชื่อถือทางวิชาการที่เหมาะสม

1. แนวคำถามกึ่งโครงสร้างสำหรับการสัมภาษณ์วิสาหกิจชุมชน

แนวคำถามกึ่งโครงสร้างได้รับการออกแบบจากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน การพัฒนาศักยภาพท้องถิ่น และแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรชุมชน โดยมุ่งสำรวจศักยภาพเชิงเศรษฐกิจ-สังคม ปัญหา และข้อจำกัด ตลอดจนระดับความพร้อมของชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยว คำถามดังกล่าวผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) จากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาพัฒนาชุมชนและการจัดการท่องเที่ยว จำนวน 3 ท่าน พร้อมทั้งนำข้อมูลที่ได้เข้าสู่กรอบการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ SWOT และ TOWS Matrix เพื่อเสริมความแม่นยำและความลึกซึ้งในการสังเคราะห์ข้อค้นพบ

2. กิจกรรมกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design thinking) สำหรับนักศึกษาต่างประเทศ

กิจกรรม Design Thinking ภายใต้หัวข้อ “Designing Community Tourism for the Future Mae Paeng Community” ถูกพัฒนาตามขั้นตอนมาตรฐานสากล วราภรณ์ แสงสิน [6] ได้กล่าวถึงกระบวนการคิดเชิงออกแบบ ได้แก่ ทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง (Empathize) กำหนดปัญหาอย่างชัดเจน (Define) ระดมความคิดสร้างสรรค์ (Ideate) สร้างแบบจำลองแนวทางแก้ไข (Prototype) และทดสอบและปรับปรุง (Test) โดยมีกลุ่มนักศึกษาต่างประเทศเป็นผู้ปฏิบัติการคิดเชิงสร้างสรรค์ (Creative problem solving) ข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการแบ่งกลุ่มตามหัวข้อย่อยทั้งสี่ ได้แก่ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว การโปรโมตการท่องเที่ยว และการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ ถูกนำมาวิเคราะห์แบบสหวิธี (Methodological triangulation) เพื่อยกระดับความน่าเชื่อถือและครอบคลุมมุมมองของการพัฒนาอย่างรอบด้าน

3. แบบบันทึกการสังเกตภาคสนามและบันทึกการมีส่วนร่วม

แบบบันทึกการสังเกตภาคสนามได้รับการกำหนดโครงสร้างตามหลักการสังเกตเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic observation) และการศึกษาชุมชน โดยมุ่งบันทึกบริบทพื้นที่ พฤติกรรมและการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมท่องเที่ยวกับสภาพแวดล้อมทางสังคม-วัฒนธรรม การสังเกตดำเนินการอย่างเป็นระบบด้วยผู้สังเกตมากกว่า 1 คน ซึ่งช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูลผ่านกระบวนการตรวจสอบแบบสามเส้า (Investigator triangulation) และลดอคติจากการแปลความหมายของผู้สังเกตเพียงลำพัง

4. กรอบการวิเคราะห์ SWOT-TOWS Matrix สำหรับสังเคราะห์แนวทางเชิงกลยุทธ์

กรอบวิเคราะห์ SWOT-TOWS ใช้เป็นเครื่องมือกลางในการสังเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ได้แก่ การสัมภาษณ์ภาคสนาม การสังเกต และกิจกรรม Design Thinking โดยขั้นแรกนำข้อมูลที่ได้มาจัดลำดับเป็นจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคามของชุมชน ก่อนจะเข้าสู่การวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ผ่าน TOWS Matrix เพื่อนำไปสู่การกำหนดกลยุทธ์ที่เป็นรูปธรรมในระดับ SO, WO, ST และ WT นอกจากนี้ ยังมีการตรวจสอบความสอดคล้องของผลการวิเคราะห์ร่วมกับแกนนำชุมชน เพื่อสร้างหลักฐานเชิงประจักษ์ว่าข้อค้นพบสะท้อนสภาพจริงของพื้นที่และสามารถนำไปใช้กำหนดแผนพัฒนาได้อย่างเหมาะสม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลแบ่งเป็น 3 ระยะ ตามวงจร PAR (Plan-Act-Reflect) ตามข้อเสนอของ Stringer [7]

1. ระยะที่ 1 สำรวจและวิเคราะห์ศักยภาพ (Plan) จัดเวทีชุมชน ณ บ้านผาแดง บ้านแม่แพง ตำบลแม่ปิง เพื่อรวบรวมข้อมูลทรัพยากรท่องเที่ยว ผลิตภัณฑ์ชุมชน และปัญหาอุปสรรคจริงจากสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหุบเขาศรีลานนา 30 คน จนวิเคราะห์ SWOT-TOWS ศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชน

2. ระยะที่ 2 ออกแบบและทดลองเส้นทาง (Act) นำข้อมูลจากระยะที่ 1 ไปจัดทำ “เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนหุบเขาศรีลานนา-แม่ปิง” เส้นทางได้แก่ ล่องเรือ-ชมต้นฉำฉา-การเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน-ปฏิบัติการเวิร์กช็อปผลิตภัณฑ์ชุมชน-ถ่ายภาพ-ตลาดชุมชน-วัดแม่ปิง

3. ระยะที่ 3 สะท้อนผลและปรับแผน (Reflect) โดยนักศึกษาสิงคโปร์ซึ่งเป็นกลุ่มทดลองการท่องเที่ยว จากนั้นนักศึกษาได้ระดมความคิดในกิจกรรม Designing Community Tourism for the Future Mae Paeng Community จากนั้นได้จัดกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างชุมชนและนักศึกษา เพื่อสะท้อนผลด้านจุดแข็ง จุดที่ควรปรับ และข้อเสนอแนะ แนวทางพัฒนาเชิงกลยุทธ์ต่อไป

จากประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล สรุปเป็นรูปภาพขั้นตอนการดำเนินการวิจัย การวิจัย ดังนี้

รูปที่ 1 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) ผสานกับกรอบ SWOT-TOWS โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นวิจัยและสังเคราะห์เป็นยุทธศาสตร์ SO, WO, ST และ WT ทั้งนี้เพื่อให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ งานวิจัยได้ใช้กระบวนการทวนสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ทั้งในมิติของแหล่งข้อมูล วิธีการเก็บข้อมูล และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ตามแนวคิดของ Creswell และ Poth [8] และ Patton [9] โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม การสังเกตภาคสนาม และกิจกรรม Design Thinking ของนักศึกษาต่างประเทศ ร่วมกับข้อมูลของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อยืนยันความสอดคล้องของข้อค้นพบ นอกจากนี้ยังดำเนินการตรวจสอบร่วมกับผู้ให้ข้อมูล (Member checking) การตรวจสอบข้ามผู้วิเคราะห์ (Inter-coder verification) และการจัดทำเอกสารร่องรอย (Audit trail) ตามหลักคุณภาพงานวิจัยของ Tracy [10] ตลอดจนการทวนสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ (Peer debriefing) ส่งผลให้ข้อสรุปและยุทธศาสตร์ที่ได้มีความถูกต้องน่าเชื่อถือ และสามารถนำไปใช้วางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนในระดับพื้นที่ได้จริง

งานวิจัยดังกล่าวใช้ข้อมูลหลากหลายทั้ง PAR ผสานกับ CBT เพราะพื้นที่บ้านแม่แพงต้องการการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเพื่อสร้างความยั่งยืนทางการท่องเที่ยวขณะที่ SWOT-TOWS ช่วยวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชนอย่างเป็นระบบ และ Design Thinking ช่วยออกแบบประสบการณ์ท่องเที่ยวใหม่ร่วมกับผู้ใช้บริการจริง ทำให้ได้ทั้งข้อมูลและแนวทางพัฒนาที่ได้มีทั้งความสร้างสรรค์ ความเหมาะสมกับพื้นที่ และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในระดับชุมชน

ผลการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในเส้นทางหุบเขาศรีลานนา บ้านแม่แพง ตำบลแม่ปิง จังหวัดเชียงใหม่ นำเสนอผลตามวัตถุประสงค์วิจัย ดังนี้

1. ศึกษาศักยภาพและทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชุมชนของบ้านแม่แพงตามเส้นทางหุบเขาศรีลานนา

ผลการศึกษาพบว่า บ้านแม่แพง ตำบลแม่ปิงมีศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่โดดเด่นในระดับจังหวัด ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เช่น ต้นฉำฉากลางน้ำ ยอดเขาโมอา น้ำตกม่อนหินไหล น้ำพุร้อนโป่งบัวบาน และอ่างเก็บน้ำแม่แพง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco-adventure) และพักผ่อนเชิงสุขภาพ นอกจากนี้ยังมี

ทรัพยากรวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ล้านนา เช่น วัดดอยแม่ปิง วัดแม่แพง และประเพณียี่เป็ง ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ได้

ในด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน พบว่าชุมชนมีทุนทางเศรษฐกิจจากกลุ่มวิชาชีพ เช่น กลุ่มสมุนไพร กลุ่มผ้าทอ และกลุ่มจักสาน ไม้ไผ่บ้านผาแดง ที่มีศักยภาพต่อยอดเป็นของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว (Souvenir and craft tourism) โดยมีผลิตภัณฑ์เด่น คือน้ำมันสมุนไพร ลูกประคบ ผ้าฝ้ายทอมือ และผลิตภัณฑ์จักสานจากไม้ไผ่ แต่ยังขาดระบบการตลาดและการเชื่อมโยงกับเส้นทางท่องเที่ยว จากการวิเคราะห์การท่องเที่ยวชุมชนด้วยเครื่องมือ SWOT-TOWS กับกลุ่มวิชาชีพชุมชน ข้อมูลดังนี้

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ศักยภาพและทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านแม่แพง

การวิเคราะห์ศักยภาพและทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านแม่แพง 	จุดแข็ง S-Strengths	จุดอ่อน W-Weaknesses
	- ทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลาย - วัฒนธรรมล้านนามีความเข้มแข็ง - ชุมชนมีบรรยากาศเป็นมิตร เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์	- ขาดป้ายสื่อความหมายสองภาษา - ระบบขนส่งสาธารณะเข้าถึงพื้นที่ได้น้อย - การบริหารจัดการท่องเที่ยวยังแยกส่วนระหว่างกลุ่มต่าง ๆ
โอกาส O-Opportunities - นโยบายจังหวัดและประเทศในการส่งเสริมเส้นทางท่องเที่ยวรอง - แนวคิด BCG Economy ช่วยเพิ่มโอกาสพัฒนาเส้นทางเชิงยั่งยืน	ใช้จุดแข็งคว้าโอกาส SO Strategy พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรม (Eco-Cultural Route) ต่อยอดกิจกรรมผจญภัยและวัฒนธรรม	ลดจุดอ่อนเพื่อใช้โอกาส WO Strategy พัฒนาป้ายสองภาษา/ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวของชุมชน เพิ่มทักษะตลาดออนไลน์
ความเสี่ยง T-Threats - การแข่งขันกับพื้นที่ท่องเที่ยวในจังหวัด - ความเสี่ยงด้านความแออัดและกระแสน้ำท่องเที่ยวตามฤดูกาล	ใช้จุดแข็งเพื่อบริหารความเสี่ยง ST Strategy ใช้ทรัพยากรธรรมชาติสร้างกิจกรรมเฉพาะกลุ่ม ลดการแข่งขันกับสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ	ลดจุดอ่อนและหลีกเลี่ยงภัยคุกคาม WT Strategy พัฒนามาตรฐานความปลอดภัย-สิ่งแวดล้อม, ลดความเสี่ยงด้านการจัดการที่ซ้ำซ้อน

จากการวิเคราะห์ TOWS Matrix สามารถสรุป แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ได้ 7 ด้านดังนี้

- ส่งเสริมการรวมกลุ่มชุมชน เช่น กลุ่มสมุนไพร กลุ่มจักสาน กลุ่มสืบสานประเพณี
- สร้างอัตลักษณ์ชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม เช่น ลายผ้าที่สะท้อนภูมิทัศน์ล้านนา
- เพิ่มรายได้ให้กลุ่มสตรีและผู้สูงอายุผ่านงานหัตถกรรมและทอผ้า
- พัฒนาการแปรรูปผลิตภัณฑ์ให้หลากหลายขึ้น เช่น น้ำพริก อาหารแปรรูปตากแห้ง
- พัฒนาร้านค้าชุมชน/ Community Product Center
- ส่งเสริมการขายผลิตภัณฑ์ผ่านออนไลน์ (Facebook / TikTok Shop)
- ทำประชาคมดิชุมชนเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนา เช่น พัฒนาพื้นที่รกร้างหรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตามความพร้อมของกลุ่มต่างๆ ในชุมชนยังมีระดับการพัฒนาที่ไม่เท่ากัน ดังนั้น ที่ประชุมจึงมีความเห็นว่าการจัดกลุ่มตามระดับความเข้มแข็งเพื่อหาแนวทางพัฒนาที่เหมาะสมต่อไป ดังนี้

ระดับ A กลุ่มที่มีความเข้มแข็งแล้ว เป็นจุดเด่นของชุมชน เช่น กลุ่มล่องเรือ เดินเขาโมอ้า

ระดับ B กลุ่มที่กำลังพัฒนา เน้นการขายสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชนและด้านบริการ เช่น

- ชาเล้งน้ำเต๋ยชุมชน พ่วงการขายโปรแกรมการท่องเที่ยว ล่องเรือ – นั่งชาเล้งเต๋ยรอบชุมชนผาแดง – แม่แพง – ม่อนหินไหล - ฐานแหล่งเรียนรู้ต่างๆรอบชุมชน (สมุนไพร ทอผ้า แปรรูปผลิตภัณฑ์ ฯลฯ)
- นวดแผนไทย

- สมุนไพร ได้แก่ ผลไม้, ขยาย, แปรรูปเป็นอาหาร
- ไม้ผลชุมชน เช่น ลำไย (แปรรูปเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มอย่างไร?)
- ส่งเสริมแม่บ้าน, ผู้สูงอายุ กลุ่มต่างๆในชุมชนที่กระจัดกระจายในชุมชนให้มีอาชีพมีรายได้ เช่น ตั้งเป็นกลุ่มทำน้ำพริก กลุ่มจักสาน เป็นต้น

ระดับ C กลุ่มอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีชุมชนไม่ให้สูญหาย ในอนาคตจะพัฒนาระดับไปสู่กลุ่ม B ได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชน/ชาวบ้าน เช่น สลัดซอซึง ช่างฟ่อน ช่างสานวัฒนธรรม โดยมีวัดผาแดงเป็นศูนย์กลาง จัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ประกอบไปด้วย ภูมิปัญญาการทอผ้า พิธีกรรมชุมชน (ของเก่าของหายาก) ประวัติศาสตร์ชุมชน หอจดหมายเหตุชุมชน เป็นต้น

2. แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนกับนักศึกษาต่างประเทศและสร้างแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างสร้างสรรค์

ผลการดำเนินงานระดมความคิดเชิงปฏิบัติการร่วมกับกลุ่มนักศึกษาต่างชาติจาก Temasek Polytechnic ประเทศสิงคโปร์ จำนวน 35 คน โดยการทดลองเส้นทางการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทำให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบสองทิศทาง ทั้งด้านภาษา วัฒนธรรม และเทคโนโลยีการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก (Facilities management) จากนั้น กิจกรรมกระบวนการคิดเพื่อแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (Design Thinking) หัวข้อ “การออกแบบและพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านแม่แพ่ง ตำบลแม่บึง” (Designing Community Tourism for the Future Mae Paeng Community) โดยแบ่งกลุ่มเป็น 4 กลุ่มตามหัวข้อเพื่อสร้างกระบวนการคิดแบบสร้างสรรค์ (1) การพัฒนาแม่แพ่งให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว (Developing Mae Paeng as a Tourist destination) (2) สิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาที่แม่แพ่ง (What would make them come to Mae Paeng) (3) การโปรโมตการท่องเที่ยวแม่แพ่ง (Promoting Tourism) (4) การประชาสัมพันธ์แม่แพ่งในสังคมออนไลน์อย่างไร (How to Promote Mae Paeng on Social Media) ผลการระดมความคิด มีดังนี้

1. การพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวชุมชน (Activities)
 - 1) เจริญธรรมชาติและผจญภัย การเดินป่า ATV ล่องเรือ คายัค ปีนผา บันจี้จัมพ์ แคมป์ (Glamping, Camping)
 - 2) เจริญวัฒนธรรม การเวิร์กช็อป การแสดงดนตรี-การเต้นพื้นบ้าน ตลาดกลางคืน (สินค้าท้องถิ่น) โฮมสเตย์
 - 3) เจริญประสบการณ์ สร้างกิจกรรมปฏิสัมพันธ์กับสัตว์ในท้องถิ่น (ม้า ควาย) ฟาร์มสัตว์เล็ก คาเฟ่ท้องถิ่น จุดถ่ายรูป
2. แนวทางการส่งเสริมโปรโมตการท่องเที่ยว (Promotion) แบ่งกลุ่มเป้าหมายเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้
 - 2.1 กลุ่มนานาชาติ (International)
 - 1) ใช้สื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ (Social media) เช่น TikTok, Instagram, YouTube Shorts, Twitter เป็นต้น
 - 2) คอนเทนต์ไวรัล เช่น #TravelToMaePaeng, Adventure Review
 - 3) ร่วมมือกับ Influencers/คนดังระดับโลก
 - 2.2 กลุ่มท้องถิ่น (Local)
 - 1) สื่อสังคมออนไลน์ Social media (TikTok, Instagram, Facebook, YouTube, Lemon8)
 - 2) สื่อท้องถิ่น Traditional Media (Billboards หนังสือพิมพ์ โปสเตอร์ วิทยุ โฆษณาทีวี)
 - 3) กิจกรรม/ Event (ตลาดนัด คอนเสิร์ตเล็ก ๆ นิทรรศการในห้าง Winter Hiking Camping)
 - 4) ร่วมมือกับ Influencers และโรงเรียนในชุมชน
3. การพัฒนาปรับปรุงสถานที่/กิจกรรมท่องเที่ยว (Development)
 - 1) แปลงอาคารแคมป์เป็นคาเฟ่/ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวของชุมชน
 - 2) เพิ่มโครงสร้างพื้นฐาน เช่น จุดชมวิว ชิงช้า ทางเดินป่า
 - 3) ขยายกิจกรรมลงมือปฏิบัติ (Hands-on) เช่น Workshop Resorts Boat Café
 - 4) สนับสนุนร้านค้าและสินค้าท้องถิ่นเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชน
 - 5) จัดการสิ่งแวดล้อมและมาตรการความปลอดภัยสำหรับกิจกรรมผจญภัย (Adventure)

จากนั้นชุมชนและนักศึกษาได้แลกเปลี่ยนความคิดร่วมกันในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนแม่แพ่ง และได้ข้อมูลจากการวิเคราะห์ด้วย SWOT และวิเคราะห์กลยุทธ์ด้วย TOWS Matrix ตามตาราง ดังนี้

ตารางที่ 2 การพัฒนาท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านแม่แพงอย่างสร้างสรรค์

การพัฒนาท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านแม่แพงอย่างสร้างสรรค์

		จุดแข็ง S-Strengths	จุดอ่อน W-Weaknesses
		- กิจกรรมท่องเที่ยวมีความหลากหลายครอบคลุมธรรมชาติ-ผจญภัย-วัฒนธรรม - ตรงกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่และแนวโน้ม Experiential tourism - ชุมชนมีความพร้อมด้านการมีส่วนร่วม เช่น โฮมสเตย์ คาเฟ่ ตลาดท้องถิ่น - การใช้ Social Media และ Influencer ช่วยเพิ่มการรับรู้ได้เร็ว	- กิจกรรมผจญภัยหลายประเภทมีต้นทุนสูงและมีความเสี่ยง - การพึ่งพา Influencers อาจไม่ยั่งยืนและใช้งบประมาณสูง - โครงสร้างพื้นฐานยังไม่เพียงพอ เช่น ถนน ระบบขยะ ระบบรองรับนักท่องเที่ยว - Traditional Media ไม่ดึงดูดกลุ่มนักท่องเที่ยวใหม่
โอกาส O-Opportunities	ใช้จุดแข็งคว้าโอกาส SO Strategy	- โปรแกรมท่องเที่ยว Youth Adventure & Eco Destination เน้นกิจกรรมผจญภัย-ธรรมชาติ-วัฒนธรรมผสมผสานกัน - พัฒนาเส้นทาง Mae Pang Eco-Cultural Route เชื่อมกิจกรรมล่องเรือเดินป่า คาเฟ่ และเวิร์กช็อป - ใช้ Social Media (TikTok, IG, YouTube) ผลิตคอนเทนต์ดึงดูดกลุ่มวัยรุ่น-คนรุ่นใหม่	ลดจุดอ่อนเพื่อใช้โอกาส WO Strategy - ขอรับงบประมาณสนับสนุนจากจังหวัด/ท้องถิ่นเพื่อปรับโครงสร้างพื้นฐานท่องเที่ยว - ออกแบบป้ายสื่อความหมายสองภาษาและเนื้อหาข้อมูลสำคัญ (Bilingual Storytelling) - ผลิตคอนเทนต์โดยชุมชน เพื่อลดการพึ่งพา Influencers บนต้นทุนสูง
ความเสี่ยง T-Threats	ใช้จุดแข็งเพื่อบริหารความเสี่ยง ST Strategy	- สร้างกิจกรรมเฉพาะกลุ่ม เช่น Rock Climbing with Real Rocks, Winter Hiking - บริหารจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศ เช่น Zero Waste, ชีตความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว (Carrying Capacity) - ส่งเสริมตลาดท้องถิ่นและโฮมสเตย์เพื่อลดความเสี่ยงรายได้กระจุกตัว	ลดจุดอ่อนและหลีกเลี่ยงภัยคุกคาม WT Strategy - กำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวเหมาะสมเพื่อลดภาระทรัพยากร - สร้างมาตรฐานความปลอดภัยสำหรับกิจกรรมผจญภัยทุกประเภท - ส่งเสริมการเป็นเจ้าของร่วมกันโดยชุมชน (Community Ownership) ให้รายได้กระจายทั่วถึง ไม่เกิดความขัดแย้ง

ผลการจัดทำ SWOT-TOWS Matrix ทำให้เห็นภาพรวมของสถานการณ์การท่องเที่ยวชุมชนบ้านแม่แพงอย่างเป็นระบบ โดยสามารถสังเคราะห์ยุทธศาสตร์สำคัญ ได้แก่ การพัฒนา Youth Adventure & Eco Destination การออกแบบเส้นทาง Mae Pang Eco-Cultural Route การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเชิงนิเวศ และการสร้างคอนเทนต์โดยชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่และทิศทางการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism) ในระดับจังหวัดและระดับประเทศ

3. พัฒนาแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน (Participatory Process) มีบทบาทในฐานะ “กลไกเชิงกระบวนการ” ที่ช่วยยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะเมื่อกระบวนการดังกล่าวถูกผสานเข้ากับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มนักศึกษาต่างประเทศตามผลการวิจัยข้อ 3 ซึ่งมีสถานะเป็นผู้ให้บริการทดลอง (Pilot users) ทำให้ชุมชนสามารถรับรู้ข้อมูลเชิงประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวจากต่างวัฒนธรรม ควบคู่กับข้อมูลบริบทเชิงพื้นที่ที่ชุมชนมีอยู่เดิม ส่งผลให้การออกแบบแนวทางบริหารจัดการมีความครอบคลุมทั้งมิติอุปสงค์ (Demand side) และอุปทาน (Supply side) มากยิ่งขึ้น

การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ 3 ครั้ง ประกอบด้วยการวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่ การทดลองเส้นทางท่องเที่ยวร่วมกับนักศึกษาต่างชาติ และกิจกรรม Design Thinking ได้ทำให้ระดับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียขยายจากการจำกัดอยู่ในกลุ่มผู้นำ ไปสู่กลุ่มภาคส่วนที่หลากหลาย ได้แก่ กลุ่มผู้ผลิตภัณฑุ์ชุมชน กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มสตรี ผู้ประกอบการรายย่อย และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวสะท้อนถึงการพัฒนาจากการมีส่วนร่วมเชิงสัญลักษณ์ ไปสู่การมีส่วนร่วมเชิงเนื้อหา ที่เน้นการร่วมออกแบบ (Co-design) และ การร่วมตัดสินใจ (Shared decision-making) ผลจากระบวนการมีส่วนร่วมกับการวิเคราะห์เชิงระบบ ทำให้เกิดแนวทางการบริหารจัดการในเชิงรูปธรรม 3 ประการ ดังนี้

1) การพัฒนาเส้นทาง “Mae Pang Eco-Cultural Route”

เส้นทางดังกล่าวเกิดขึ้นจากการสังเคราะห์ข้อมูลของชุมชนร่วมกับข้อเสนอของนักศึกษาต่างประเทศ ซึ่งประเมินกิจกรรมท่องเที่ยวที่หลากหลาย เช่น ล่องเรือ เดินป่า เยี่ยมชมวัด ตลาดชุมชน และเวิร์กช็อปหัตถกรรม ว่าเป็นกิจกรรมที่สร้างประสบการณ์ในเชิงนิเวศและวัฒนธรรมอย่างครบถ้วน เส้นทางดังกล่าวจึงถูกออกแบบให้มีการเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมและพื้นที่อย่างเป็นโครงสร้าง ช่วยลดความกระจัดกระจายของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นปัญหาก่อนหน้า

2) การจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยวของชุมชน (Community Visitor Center)

ข้อเสนอของศูนย์บริการนักท่องเที่ยวของชุมชนเกิดจากการวิเคราะห์ถึงปัญหาช่องว่างด้านบริการ ซึ่งถูกระบุโดยทั้งชุมชนและนักศึกษาต่างประเทศ โดยเฉพาะปัญหาการไม่มีจุดเริ่มต้นของเส้นทางท่องเที่ยว การขาดข้อมูลสองภาษา และการขาดพื้นที่รวบรวมผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวของชุมชนจึงถูกออกแบบให้เป็นจุดศูนย์กลางการสื่อสารและการบริการ ทำหน้าที่เชื่อมโยงข้อมูล การต้อนรับ และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ

3) การพัฒนาแนวคิดเทศกาล “Lantern Festival of Light & Wishes”

แนวคิดเทศกาลดังกล่าวเป็นผลจากการผสานทุนวัฒนธรรมของชุมชน (ประเพณียี่เป็งและพิธีกรรมล้านนา) เข้ากับมุมมองของนักศึกษาต่างชาติที่ให้ความสำคัญต่อกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์และมีมิตรต่อสิ่งแวดล้อม จึงเกิดเป็นเทศกาลที่มีความร่วมสมัย โดยใช้หลัก Zero Waste และ BCG Tourism เป็นฐานในการออกแบบกิจกรรมเทศกาล รวมทั้งเสนอให้ใช้เทศกาลนี้เป็นกิจกรรมประจำปีที่จะช่วยสร้างการรับรู้ในระดับจังหวัดและระดับนานาชาติ

โดยภาพรวม ผลการวิจัยดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า “กระบวนการมีส่วนร่วมเมื่อผสานกับการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม” ไม่เพียงช่วยเพิ่มคุณภาพการตัดสินใจของภาคีชุมชน แต่ยังเปิดพื้นที่ให้เกิดการออกแบบระบบการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับแนวโน้มการท่องเที่ยวร่วมสมัย ส่งผลให้แนวทางการพัฒนาที่เกิดขึ้นมีความชัดเจน นำไปใช้ได้จริง และสอดคล้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ยั่งยืนในระยะยาว

อภิปรายผล

ผลการวิจัยสะท้อนว่าบ้านแม่แพ่ง ตำบลแม่ป่ง มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลายและโดดเด่น ทั้งแหล่งธรรมชาติ เช่น เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ยอดเขาโมอ้า น้ำตกม่อนหินไหล น้ำพุร้อนโป่งบัวบาน เขื่อนแม่จิดสมบูรณ์ชล รวมถึงทุนทางวัฒนธรรมอย่างวัดดอยแม่ป่งและประเพณีท้องถิ่น นอกจากนี้ กลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น สมุนไพร ผ้าทอ และจักสาน ยังเป็นฐานเศรษฐกิจสำคัญของพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของกรมการท่องเที่ยว [11] ที่ชี้ว่าแหล่งท่องเที่ยวรองในภาคเหนือหลายแห่ง “มีศักยภาพอยู่แล้ว แต่ยังไม่ถูกจัดวางเป็นผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ” จึงสะท้อนชัดว่าปัญหาหลักของบ้านแม่แพ่งไม่ได้อยู่ที่การขาดทรัพยากร หากแต่อยู่ที่การจัดการ การสื่อสาร และการเชื่อมโยงเรื่องเล่าในพื้นที่ให้เป็นเอกภาพ

การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมผ่านเวทีชุมชนและการทำ SWOT-TOWS กับสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน 30 คน ทำให้ชุมชนเข้าใจจุดแข็ง-จุดอ่อนของตนเอง และเห็นโอกาสจากนโยบายการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของภาครัฐ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด การวางแผนแหล่งท่องเที่ยวโดยใช้การมีส่วนร่วม (Participatory destination planning) ขององค์การการท่องเที่ยวโลก (UNWTO) [1] ที่เสนอว่าการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวควรเริ่มจากการทำแผนที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder mapping) เพื่อกำหนดบทบาทและความต้องการของกลุ่มต่างๆ ก่อนเริ่มออกแบบกิจกรรม ผลลัพธ์ของงานวิจัยจึงสนับสนุนว่าการมีส่วนร่วมไม่ใช่เพียงกระบวนการรับฟัง แต่เป็นเครื่องมือวิเคราะห์ (Analytical tool) ที่ทำให้ชุมชนสามารถมองเห็นตัวเองอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Karim, Ahmad & Saad [4] ที่ระบุว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะยั่งยืนได้ต่อเมื่อชุมชนมีบทบาทจริงในขั้นตัดสินใจ มิใช่เพียงถูกดึงมาในช่วงดำเนินงาน

ข้อเสนอสำคัญที่เกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วม ได้แก่ เส้นทาง Mae Paeng Eco-Cultural Route และแนวคิดการจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งสะท้อนการขยับบทบาทของชุมชนจาก “ผู้รองรับนักท่องเที่ยว” ไปสู่ “ผู้จัดการประสบการณ์ท่องเที่ยว (Experience manager)” ที่สามารถออกแบบประสบการณ์ให้เหมาะสมกับตลาดปัจจุบัน ทิศทางนี้สอดคล้องกับข้อเสนอ

ของ PATA [5] ที่ผลักดันให้แหล่งท่องเที่ยวชุมชนพัฒนากิจกรรมเชิงสร้างสรรค์แบบลงมือทำ (Hands-on creative activities) ซึ่งสามารถเชื่อมผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้ากับรายได้ด้านการท่องเที่ยวได้โดยตรง

สิ่งที่โดดเด่นเป็นพิเศษของงานวิจัยนี้ คือ การมีกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาต่างประเทศจำนวน 35 คน จากโครงการ Passage to ASEAN เข้ามาทดลองเส้นทางท่องเที่ยวจริง ทำให้ได้ข้อเสนอแนะที่มีคุณค่า เช่น การเพิ่มความปลอดภัย มาตรฐานบริการ สื่อสองภาษา และจุดถ่ายภาพที่ชัดเจน ผลลัพธ์เช่นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ UNESCO [12] ที่ชี้ว่าการเชื่อมโยงการศึกษา เข้ากับการท่องเที่ยว (Education-tourism linkage) จะทำให้ชุมชนได้รับ “ข้อมูลสะท้อนกลับเชิงคุณภาพสูง” (High-value feedback) ซึ่งช่วยในการปรับปรุงบริการอย่างทันที่ นอกจากนี้ มุมมองจากนักศึกษาต่างชาติยังเผยให้เห็นช่องว่างด้านการสื่อสารของชุมชน (Outbound interpretation gap) ซึ่งแม้มีทรัพยากรจำนวนมาก แต่ยังไม่มีระบบการเล่าเรื่อง (Storytelling system) ที่ตอบโจทย์ผู้มาเยือนต่างวัฒนธรรมได้เต็มที่ แนวคิด Youth Adventure & Eco Destination จึงเป็นทิศทางการประชาสัมพันธ์ที่ตอบโจทย์นักท่องเที่ยวยุคใหม่ที่เน้นการเล่าเรื่องด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลโดยผสมผสานสื่อหลายรูปแบบ (Digital storytelling)

เมื่อเปรียบเทียบกับงานของ Suansri & Nattapong [3] ซึ่งระบุว่างานวิจัย CBT ในภาคเหนือส่วนใหญ่มักมุ่งเน้นการเสริมศักยภาพภายในชุมชน งานวิจัยครั้งนี้จึงมีความร่วมสมัยมากกว่า เพราะสามารถผสาน 3 องค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ (1) ศักยภาพพื้นที่ (2) กระบวนการมีส่วนร่วม และ (3) การเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมภายใต้กรอบเศรษฐกิจ BCG นอกจากนี้ แนวทางที่ได้ยังสอดคล้องกับนโยบาย BCG Tourism (ค.ศ. 2022–2027) ซึ่งรัฐกำลังผลักดัน ทำให้ผลการวิจัยมีความหมายทั้งในเชิงพื้นที่และเชิงนโยบาย

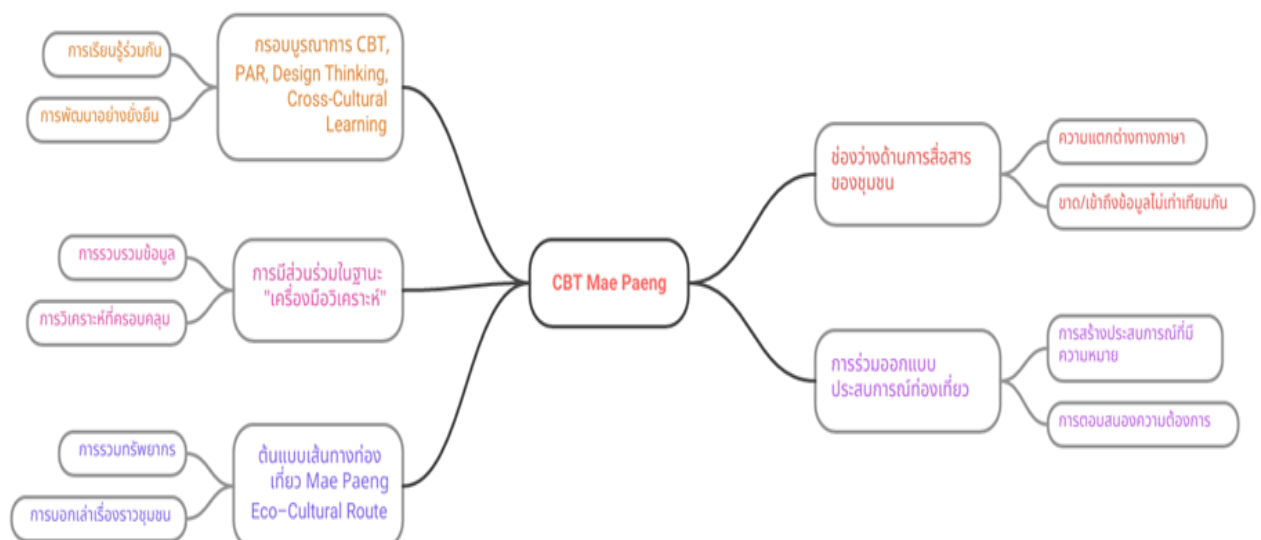
บทสรุปองค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยดังกล่าวได้องค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

1. เสนอกรอบบูรณาการ การท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) กิจกรรมความคิดเชิงสร้างสรรค์ (Design Thinking) และการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม (Cross-Cultural Learning) ในลักษณะเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ซึ่งยังพบไม่มากในงานวิจัยภาคเหนือ
2. เปิดประเด็นเรื่อง “ช่องว่างด้านการสื่อสารของชุมชน (Outbound interpretation gap)” อันเป็นข้อค้นพบเฉพาะพื้นที่บ้านแม่แฝง
3. ยืนยันบทบาทของการมีส่วนร่วมในฐานะ “เครื่องมือวิเคราะห” ซึ่งเป็นมุมมองใหม่ต่อกระบวนการ CBT
4. เสนอให้ผู้มาเยือนต่างวัฒนธรรมทำหน้าที่ร่วมออกแบบผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยว (Co-design tourism experience)
5. สร้างต้นแบบเส้นทางท่องเที่ยว Mae Paeng Eco-Cultural Route ที่รวมทรัพยากร กิจกรรม ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเข้ากับเรื่องเล่าชุมชนอย่างเป็นองค์รวม

จากบทสรุปองค์ความรู้ใหม่ดังกล่าวสามารถนำมาวิเคราะห์เพื่อสร้างเป็นโมเดลการพัฒนาท่องเที่ยวที่บ้านแม่แฝง ดังนี้

โมเดลการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านแม่แฝง (CBT Mae Paeng)

รูปที่ 2 โมเดลการพัฒนาท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านแม่แฝง (CBT Mae Paeng)

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

แบ่งเป็นข้อเสนอแนะ 3 ระดับ ได้แก่

1. ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าชุมชนบ้านแม่แพ่ง ตำบลแม่บึง มีทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่หลากหลาย แต่ยังขาดระบบการจัดการร่วม (Co-management) และการสื่อสารสองภาษา ดังนั้นชุมชนควรดำเนินการ ดังนี้

1) เสริมศักยภาพการทำงานคณะกรรมการการท่องเที่ยวโดยชุมชนหุบเขาศรีลานนา ที่ประกอบด้วยกลุ่มวิสาหกิจกลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มบริการท่องเที่ยว เพื่อทำหน้าที่วางแผน กำกับดูแล และประสานงานร่วมกับหน่วยงานภายนอกอย่างเป็นเอกภาพ มีความเข้มแข็ง และยั่งยืน

2) พัฒนาศูนย์บริการนักท่องเที่ยวของชุมชนหุบเขาศรีลานนา ให้เป็นศูนย์กลางข้อมูล สื่อประชาสัมพันธ์ และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยเน้นการนำเสนอเรื่องราวท้องถิ่นในรูปแบบ Bilingual storytelling (ไทย-อังกฤษ) เพื่อรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติและโครงการแลกเปลี่ยนในอนาคต

3) สร้างกลไกการเรียนรู้ในชุมชน (Community Learning Hub) ผ่านกิจกรรม Workshop ได้แก่ สมุนไพร ผ้าทอ และจักสาน เพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นแนวทางสืบทอดทุนวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะนี้สอดคล้องกับแนวทางของ UNESCO [12] ที่เสนอให้ชุมชนใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือสร้างภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรม และกรมการท่องเที่ยว [11] ที่เน้นให้แหล่งท่องเที่ยวรองรับระบบบริหารจัดการภายในก่อนขยายสู่ตลาดภายนอก

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย แบ่งเป็น 3 ระดับด้วยกัน ดังนี้

1) ระดับท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลแม่แพ่ง ตำบลแม่บึงและอำเภอพัวควรบรรจุ “เส้นทางท่องเที่ยวหุบเขาศรีลานนา” ลงในแผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2568–2572) เพื่อให้สามารถจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ป้ายสื่อความหมายสองภาษา จุดพักนักท่องเที่ยว และระบบขยะเชิงนิเวศ

2) ระดับจังหวัด สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเชียงใหม่ควรสนับสนุนการจัดทำ “เทศกาลยี่เป็งเชิงนิเวศ (Eco-Yi Peng Festival)” ในฐานะกิจกรรมส่งเสริมเส้นทางท่องเที่ยวรอง เพื่อขยายโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับพื้นที่รอบเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชลและบ้านผาแดง

3) ระดับประเทศ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ควรบูรณาการนโยบาย Thailand BCG Tourism Roadmap 2024–2027 เข้ากับแผนพัฒนาชุมชน โดยสนับสนุนทุนและองค์ความรู้ให้ชุมชนสามารถสร้าง “ผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” (Creative tourism products) ซึ่งเชื่อมโยงทั้งมิติสุขภาพ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะนี้สอดคล้องกับนโยบายการท่องเที่ยวแบบ BCG ของ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา [5] ที่เน้นการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวรองด้วยหลักการ Green Economy และสอดคล้องกับแนวคิด Sustainable Community Tourism ของ UNWTO [4] ที่ให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการออกแบบนโยบายในระดับฐานราก

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวโดยใช้แนวทาง การบริหารจัดการเครือข่าย (Network governance) เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนใกล้เคียง เช่น ตำบลเวียง-ตำบลแม่แว่น เพื่อขยายเส้นทาง “หุบเขาศรีลานนา” ให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยวภูมิภาค (Regional route) ที่เชื่อมโยงหลายชุมชนเข้าด้วยกัน

2) ควรดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณหรือกึ่งทดลอง เพื่อวัดผลเชิงเศรษฐกิจ-สังคมจากการใช้เส้นทาง CBT เช่น รายได้ของครัวเรือน การเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยว และระดับความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งจะช่วยสร้างฐานข้อมูลเชิงสถิติที่สนับสนุนการขอทุนภาครัฐในอนาคต

3) ควรศึกษาแนวทางการประยุกต์เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสื่อสารการท่องเที่ยวชุมชน (Digital Storytelling & Smart CBT Platform) เช่น การใช้สื่อ Virtual Reality (VR) และ Augmented Reality (AR) หรือแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อสื่อสารอัตลักษณ์ของชุมชนสู่ตลาดนักท่องเที่ยวต่างประเทศรุ่นใหม่

แนวทางนี้สอดคล้องกับข้อเสนอของ PATA [5] และ UNWTO [1] ที่ระบุว่า เทคโนโลยีดิจิทัลและการบูรณาการข้อมูลเป็นปัจจัยสำคัญของความยั่งยืนในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวหลังโควิด-19 และยังช่วยเพิ่มโอกาสให้ชุมชนเข้าถึงนักท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์รุ่นใหม่ที่มีงบประมาณมากกว่าสถานที่

เอกสารอ้างอิง

- [1] United Nations World Tourism Organization (UNWTO). Tourism for Good: A New Approach to Community-Based Tourism. Madrid: UNWTO; 2023.
- [2] Department of Tourism. Thailand BCG Tourism Roadmap 2024–2027. Bangkok: Ministry of Tourism and Sports; 2024.
- [3] Suansri P, Nattapong K. Community-based tourism revisited in northern Thailand. J Mekong Soc. 2021;17(3):45–70.
- [4] Karim R, Ahmad S, Saad N. Community participation and CBT success factors in ASEAN rural destinations. J Tour Cult Change. 2022;20(8):955–972.
- [5] Pacific Asia Travel Association (PATA). Experiential Tourism in the Asia-Pacific. Bangkok: PATA; 2022.
- [6] วรากรณ์ แสงสิน. การประยุกต์ใช้ Design Thinking ในการวิจัยและการพัฒนาชุมชน. วารสารการพัฒนาชุมชน. 2564;62(1):45–60.
- [7] Stringer ET. Action Research in Community Development. 4th ed. London: Routledge; 2024.
- [8] Creswell JW, Poth CN. Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches. 4th ed. Thousand Oaks: Sage; 2018.
- [9] Patton MQ. Qualitative research & evaluation methods. 4th ed. Thousand Oaks: Sage; 2015.
- [10] Tracy SJ. Qualitative quality: Eight "big-tent" criteria for excellent qualitative research. Qualitative Inquiry. 2010;16(10):837–51.
- [11] กรมการท่องเที่ยว. แผนปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และเศรษฐกิจ BCG พ.ศ. 2567–2570. กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา; 2567.
- [12] United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). Creative Learning and Cultural Exchange in Sustainable Tourism. Paris: UNESCO Publishing; 2023.